

ШЫН

Совет Эвилелиниң, Коммунистг партиязынын

Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажилчы чоннар депутаттарының область Советиниң органы

Дээди өөредилге черлеринде өөредилге чылы доозулган (1 арын). Көдээ ажил-агыйның аныяк тускай эртемниглери Кремльге (1 арын). Партияның даалгазы күүсетинип турар (1 арын). ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының съездизи (1 арын). Совет Тываның башкыларының чаа бөлүү. А. СЕМЕНОВ.—Бистин

институтта. Б. ЧЮДЮК.—Күзелим боттанып чоруур. А. ДОНГАК.—Институттук баштайгы доозулганың кежээси. В. ОНДАР.—Орууус делгем. В. ВИНОГРАДОВА.—Изиг күзөл (3 арын). Бүгү-эвилелиң көдээ ажил-агый делгелгезинде. И. Полозов.—Узбек ССР-ниң павильону (3 арын).

М. Хорлуг-оол.—Социалистг чырыштың муракчылары (3 арын). Редакцияга чагалалар (3 арын). В. Павловский.—Мал аарылары баш бурунгаар болдурбас болгаш эмнээр талазы-биле ажыктыг чаа эмнер (4 арын). ССРЭ-де атомнуг энергияга баштайгы үлөттүр электри станциязын аяккалаган киргенинге холбаштыр (4 арын).

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ ОН ЧЫЛ ОЮНГА ЧЕДИШКИНИҢ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

Хөй националдыг совет күрүениң улустарының акы-дунмалышкы өг-бүлезинге Тываның каттыжканындан бээр он чыл ою 1954 чылдың октябрь 11-де болур.

Тыва автономнуг областың тургустунганындан бээр эртен он чылдың иштинде Коммунистг партияның болгаш Совет чазактын, улуг орус улустуң база ССРЭ-ниң бүгү улустарының улуг дузаламчызының болгаш сагын салышкынының ачызы-биле Тываның ажилчы чоннары ажил-агый болгаш культура хөгжүлдезиниң, чаа социалистг эгелерге областы чаартырының талазы-биле улуг чедишкенингерил болган.

Совет Тываның ажил-агый болгаш культура тургузушкунуң он чылдың ордуу бөлү, бистин төрөөн Коммунистг партияның лениниң-сталиниң национал политиказының тилгелгезин толаргай чиктериниң бирээзи болур.

Коммунистг партия Октябрының социалистг Улуг революциязын башташ, хосталга дээш демиселге чоңуң революстг бот-мелерлини оттурган, оларны чаа амьдыралче кирген төөгүлүгүнү Тыва областың ажилчы чоннары каян-даа утпас болгаш мөңгези-биле сактып чоруурлар. Бодунуң революстг эрге-чагырганының үезинде тыва улус Совет Эвилелиниң улустары-биле акы-дунманың быжыг харылаазын тургузуп келген. ССРЭ биле Тыва Арат Республикасы аразында быжыг харылаа болза, лениниң-сталиниң национал политиказын улуг принциптеринге үндөлдөш, улуг күрүениң күштери бичи улустуң экономиказы болгаш культуразын деткириңиң, улуг эвес чурт-биле күчүлүгү улуг күрүениң найыралдыг харылаазының үлөргө чикээ болган.

Тыва Арат Республика улуг Совет Эвилелиниң составына 1944 чылдың октябрда кирген. Ол болза, Тыва улустуң амьдыралында канчаар-даа аажок өөрүнчүг болгаш улуг төөгүлүгү болушкунуң болган. Бүгү делегейге ужуң-дузалыг сорулганы— бистин чуртка коммунистг нийтиледил тургузарын шийтпирлээри дээш демиселге ССРЭ-ниң бүгү улустары-биле кады тыва улус кирген.

Улуг Совет Эвилелиниң составына Тываның киргени болза, областың бүдүрүчкү күштериниң дүргөн хөгжүлдезин, тыва улустуң материалдыг чаагай чоруунуң үндөзүн экижидилгезин болгаш национал хевирлиң, социалистг утка-шынарлыг культураның көстүп көрбөөн көдүрүшкүнү хандырган.

Партия болгаш Совет чазактын доктаамал сагыш салышкынының ачызында эртен он чыл иштинде областың экономиказына болгаш культуразына социалистг улуг чаартылгалар болган. Көдээ ажил-агыйның муракчы техниказы-биле хандырттыган 12 машина-трактор станциялары областа тургустунган болгаш аяккал турар. Арат болгаш тараачын ажил-агыйларының 90 аяк хуузу колхозтарда каттышкан. Мунуң көшкүн араттар сууржуң амьдыралче шилчез. Бу бүгү болза, көдээ ажил-агыйның бүгү адырларының улам ынайгы хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарын тургузуп турар. Областың колхозтары чыл келген тумд-на тарылга шөлдерин калбартып, көдээ ажил-агый культураның дүжүттүнү бедидип турар. Колхозчу амьдырал чаагайык турар.

Областың ажил-агыйның кол

адыры мал ажылы база-ла улуг чедишкенингерил болган. Өөр малдың шынары экижээ, колхозтар малдың уксаалыг чоруун, оң продукттуун бедидип турарлар. Он-он муң баш продукттул малды турум азыралче шийтчиңип турар. Көдээ ажил-агыйның көдүрөр хемчеглер дугайында партияның болгаш чазактын шийтпирлериниң областың ажилчы чоннары кайгамчык улуг соруң киришкени-биле хүлээп алгаш, ол улуг программаның амьдыралга боттанылганы дээш иделкейлик демисеңип турарлар. Картофельниң база ногаа культураларының тарылгазы бо чылы дыка хөй катап калбарган.

Национал хевирлиң, социалистг утка шынарлыг культура өзүп турар. Областа школаларың, клубтарың, кинотеатрларың саны улам көвүдөп, ажилчы чоннарга эмнелге хандыргылазы экижип турар. Ажил-агыйның база культураның бүгү адырларында тускай эртемниң национал кадрлар өзүп турар.

Бистин областың партия, совет профэвилел болган хөй-нинтиниң бүгү-ле массалыг организациялары Тыва областың он чыл оюнга белеткедип ужуражыр ужурултур. Ону эрттериниң көдээ ажил-агыйның, культураның улам ынайгы көдүрүшкүнү дээш, үлөттүрүң болгаш транспорттук бүгү адырлары күрүне онаалдаларың хуусаа бетинде күүседери дээш, көдээ ажил-агый продукцияларын дужаарың талазы-биле күрүне мурунуга хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседери дээш, улус өөредилгезин, кадык камгалалын экижидери дээш, нийтиледил доктаамал өзүп турар материалдыг болгаш культурулук херегелдерин эки хандыраар дээш социалистг чарышты калбартыры-биле демделээр ужурултур.

«Часык тарылганың түңнелдериниң, тарылганың ажаалдазының дугайында, дүжүт ажаап алышкыныга белеткедип болгаш 1954 чылда көдээ ажил-агый продуктуларын белеткээриниң планын күүседериң хандыраар дугайында» СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаамал областың ажилчы чоннары Совет Эвилелиниң бүгү ажилчы чоннары-биле бир дөмей улуг өөрүшкү-биле болгаш соруң киришкени-биле хүлээп алган. Дүжүт ажаап алышкыны— көдээ ажил-агыйда ажилдың эң-не чутула болгаш шийтпирлиг чадазы болур. Дүжүтү чогуур үезинде омык чидириг чокка ажаап алырының, малга четчир чөм-суурну белеткээриниң бүгү аргалары бисте бар. Областың ажилчы чоннары бодунуң улуг байырлалын ол ажилдарың улуг чедишкенингериле ужуражыр.

Партия организациялары болза, ССРЭ-ниң составына Тываның күргениниң улуг ужуң-дузаның, ССРЭ-ниң улустарының акы-дунмалышкы найыралын, совет нийтелиге болгаш күрүне тургузуунуң улуг артык күшүн чоруктарың, эртен он чылдың иштинде ажил-агый болгаш культуру тургузушкунуңга тыва улустуң чедиң алган чедишкенингерил тайылбырларының талазы-биле ажилчы чоннуң ортузунга агитас-массалыг ажилдарың делгеленгейи-биле калбартыр хүлээлгелиң.

Областың оң чыл оюн экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң чаа-чаа чедишкенингериле уткууру—Совет Тываның ажилчы чоннарының ыдыктыг хүлээлгези болур.

Дээди өөредилге черлеринде өөредилге чылы доозулган

1800 ажыг тускай эртемниглериң белеткээ.

Дээди школалар 230 муң ажыг аныяк тускай эртемниглериң белеткел үндүргөн. Чүгө найысалдыг дээди өөредилге черлери 37 муң хире инженерлериң, агрономнарың, зоотехниктериң, педагогтарың, эмчилериниң, юристериниң, уран-чүүл ажилдакчыларың белеткел үндүргөн. Лениң дагларында чаа бажыңга баштайгы өөредилге чылын эртерген Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университетиде барык-ла 3 муң хире тускай эртемниглериң белеткел үндүргөн. Москваның В. М. Молотов аттыг энергетика институтуна муң ажыг кижиге дипломнарың алганнар. Олар—гидроэнергетиканың, электроэнергетиканың, теплотехниканың болгаш ажил-агыйның өске-даа адырларының инженерлери-дир. Чурттуң хоочун дээди өөредилге чери—Н. Э. Бауман аттыг дээди техника училищасы машина турдуучу

Көдээ ажил-агыйның аныяк тускай эртемниглери Кремльге

Июнь 30-де Кремльдин улуг ордузунга Москваның көдээ ажил-агый дээди өөредилге черлерин доозуп үнгенериниң хуралы болган. Кремльге көдээ ажил-агыйның аныяк тускай эртемниглери, профессорлар болгаш башкылар, партия болгаш комсомол ажилдакчылары, көдээ ажил-агый болгаш дээди өөредилге министрстволарының башкылары—шүптү 2 муң ажыг кижиге чыгылган.

Хүндүскүвүң 4 шакта Кремльдин улуг ордузунуң хуралдар залына хурал аяктыгынган. Хуралды даргалаан ВЛКСМ-ниң Москва Комитетиниң секретары М. И. Халдеев ВЛКСМ ТК-ның секретары А. Н. Шелепинге өс берген. Дээди школан доозуп, совет тускай эртемниң хүндүлүг адың ап турары-биле холбаштыр оолдарга болгаш урулгарга эш Шелепин комсомолуң Төп Комитетиниң мурунундан байыр чедирген. Чурттуң көдээ ажил-агый дээди өөредилге баар 18 муң тускай эртемниглери бо чылын өөредилге черлеринден алыр. СЭКП ТК-ның сентябрь, февраль-март болгаш июнь Пленумнарының салган сорулгаларын чедишкенингерил күүседери дээш демиселге хүндүлүг болгаш харым-салгалыг роль көдээ ажил-агыйның тускай эртемниглериңге онаажып турар деп эш Шелепин чугаалаан.

Көдээ ажил-агыйның аныяк тускай эртемниглери партия биле чазактын идегелин шыныдып, көдээ ажил-агыйның улам ынайгы көдүрүшкүнү, совет кижилериниң чаагай байдалын бедидери дээш демиселчилериниң бирги одуругларына туржурлар деп бодунуң идегелин оратор чугаазының төңчүзүлде илереткен.

Дээди өөредилге министри В. П. Елютин чыгылганнарга чүве чугаалаан. Бистин аныяктарымың, бистин совет студентилеримиз дугайында Коммунистг партияның болгаш Совет чазактын доктаамал сагыш салышкынының база кичээңгейин илерээшкенин Москваның көдээ ажил-агый дээди өөредилге черлерин доозуп үнүп турарларың бөгүңү байырларыңга бистер база катап көрүп тур бис деп ол чугаалаан. Совет Эвилелинде школаларың бүгү

хевирлеринде амгы үеде 60 миллион хире кижиге, оң иштинде дээди өөредилге черлеринде бүдүн чартык миллион ажыг кижиге өөренип турар. Чүгө Москваның көдээ ажил-агый дээди өөредилге черлеринден ийи муң ажыг агрономнарың, зоотехниктериң, инженер-механиктерлериң көдээ ажил-агый алыр. Хөй-хөй кижилер эң чугула участоктарже баар күзелин илереткенер. Москваның К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажил-агый академиязын дооскан 250 хире аныяк тускай эртемниглер Казахстанда, Алтай крайда кур болгаш куруккан черлерини шигээдип алырыңче баар. Чедиң алганыңга доктаавайн, боттарының билиң доктаамал сайырангайдырларчың, бүдүрүлгениң муракчы дуржулгазын өөренир болгаш ажыглаарыңче доозукчуларың оратор кыгырдың.

Аныяк тускай эртемниглериң чурттуң колхозтарында, МТС-теринде болгаш совхозтарында баар ажилыңга холбаштыр оларга элээн хөй практиктиг санал сүмени берген академик Н. В. Цицинин чугаазын чыгылганнар улуг кичээңгей-биле дыңнааннар. Москваның К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажил-агый академиязын доозуп үнүп турар К. С. Камфорина, Москваның ветеринария академиязының доозукчузу, ветеринар эмчи М. Н. Айкашев, көдээ ажил-агый механизациязының болгаш электрмеханигезиниң В. М. Молотов аттыг институтунуң доозукчузу инженер механик Б. П. Разумов олар чыгылганнарың мурунуга чүве чугаалааннар.

ССРЭ-ниң көдээ ажил-агый министри И. А. Бенедиктов көдээ ажил-агыйның дээди өөредилге черлериниң доозукчуларыңга өөредилгени доосканы-биле холбаштыр изиг байыр чедирген болгаш ажилга оларның чедишкенингерил болурун күзөөн.

Москваның көдээ ажил-агый дээди өөредилге черлериниң доозукчуларының киржичилери чурттуң көдээ ажил-агый өөредилге черлериниң бүгү доозукчуларыңга чагааны бир эп-сеткил-биле хүлээп алган. (СЭТА).

Колхозта яси тудуу

Тес-Хем районнуң Калинин аттыг көдээ ажил-агый артелинде узуну 22 метр, дораазы 15 метр 4 улуг эрээдиг уруларг яслиниң тудуу коюдуңда дооступ турар. Ам оң күлге сонга кастактарың, рамала-

рын, шалазын кылыры арткан. Яслиниң чедир туттунмаан черлерин күскү тараа ажаап алышкынының бетинде бүрүн дооскан, аяла 60 уруларын тургузар деп сорулга салып алган ажилдап турарлар.

Партияның даалгазы күүсетинген турар

АЛМА-АТА. СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаамал Казахстаның аулдарының болгаш суурларының ажилчы чоннары улуг көдүрүшкүн-биле уткан. Хуралдарга болгаш беседаларга колхозчулар болгаш совхозтарың ажилдакчылары, көдээ ажил-агыйның механизаторлары болгаш тускай эртемниглери партияның айтканы хемчеглерин изин-биле чүлдүтүшүп, бедиткен хүлээлгелерин ап турар.

Павлодарск МТС-тиң № 20 комсомол-аныяктарың трактор бригаданың хову турлаанга ажилдан хостуг механизаторлар чыгылганнар. Ол бригада «Эрик» колхозтук кур болгаш куруккан черлерин чедишкенин аңдарып турар. Чамдык трактористер элчег онаалгазын 150—250 хуу чедир күүседип турарлар. Бодунуң ыштарыниң сеткил-сагыжын илеретпешаан, Владимир Пашкинниң чугаалааны болза:

—Бистен негетинип турарыңдан ыракта эвээшти бистер, казахстанчыларың кылып турарымыз партия айтп турар-дыр. Кайы хире кур черлер бисти долгандыр шыпкандыр, көрүнердаан. Ол черлер Төрөөн чуртка чеже хире тарааны бээрл. Тараа болгаш көдээ ажил-агыйның өске-даа культураларының тарылганы улам-на калбартырының эргежок чугулазын, кур болгаш куруккан черлерин улам-на калбаа-биле

ажыглага киирип алырының эргежок чугулазын партия чугаалап турар-дыр. Партияның даалгазы күүсетинген турар!

Бригада болза, кур болгаш куруккан чер аңдарарының чыл планын 50 хуу ажыг күүседириниң, тарылганың хайгааралын чогуур өйүңде болгаш бедик шынардыг хандыраарыңга база ажаап алышкыңга кончуг эки белеткенириң хүлээлгезин алган. Мурунуу-Казахстан областың «Дар-база» совхозунда дүжүт ажаап алышкының эгелзөөн.

Совхозтуң комбайнеру Мария Савельеваң чугаалааны болза: —Шөлдерде эки дүжүт быжа берген, бистин хүлээлгезин болза, тарааны дүргөн болгаш чидириг чокка ажаап алыр. Сезон дургузунда уң гектар тарааны ажаап алырының хүлээнишаан, совхозтуң комбайнерларын кыйгырдым.

Савельеваң кыйгыры хүлээп алдыган. Комбайнерлар Далдеев, Андреев олар хун дургузунда 30—40 гектар тарааны ажаап алганнар.

Мурунуу чүктүн хөвөнчилери, Семиречяның севкалчылары, Актюбинск болгаш Акмолинск ховуларының малчынары СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаамалың кызыкма күш-ажылы-биле харылап турарлар.

(СЭТА).

Алтайның механизаторларында

РУБЦОВСК (Алтай крайда). Рубцовск хоорайдан 30 километр черде, шөл ордузунда ногаан кызылтас аразында шоолуг улуг эвес ак-көк вагончыгаш туруп турар. Ында Алтайда ат-сураа үнгөн, Валентина Федянинага удурттуган уруларның трактор бригаданы чурттап турар. Июнь 28-те механизатор-кыстар СЭКП крайкомунуң болгаш крайкүүскомунуң шилчир Кызыл тууган алган.

Валентина Федянинаң бригаданың крайда бир дугаар эң эки агро-техниктиг хуусаада чазын тарыыр 1585 гектар кур болгаш куруккан черлерин тараан. Ам механизаторчылар тарымал тооруктуң, кукурузаның болгаш картофельниң одуруглар аразының ажилдап кылышкының дыка улуг шөлге чорутканнар. Чазын тараан кызылтайстың шөлүнүң чының үнүштерин арылаан. Комсомолчулар В. Рыбона, В. Пестова болгаш Т. Потерева олар кур черлерин аңдарарың үргүлчүлөп турар.

Июнь 28-те механизатор-кыстар СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаамалың радио дамчыштыр дыңнаар дээш вагончыгашка келгенер. Дамчыдылга доозулганың сонда Валентина Федянина өөрүңге мыңча дел чугаалаан:

—Бисте бригаданың Алтайның дыка хөй механизаторлары ышкыңа чөй черлерин аяккалга киирип алырының талазы-биле багай эвес түңнелдерин чедиң алган. Ам партиз болза, тараа ажаалдачы чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг хандыраарының, тараа ажаап алышкының база көдээ ажил-агый продуктуларың белеткелин чидириг чокка чорударың организацияларың сорулганын салып турар-дыр. СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаамалың алдарлыгы-биле күүседир дээш боттарымыздың күш-ажылың күженишкенинги улам күштелдирээ!

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаамалың муң-муң алтай механизаторлар, Алтайның бүгү колхозчу тараачынары улуг соруң киришкени-биле уткач.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының съездизи

барык 66 муң салдыг четкилеринге улгаткан. Хереглекчилер кооперациязы ам 300 муң хире универмактарыг, тускайыктыкан магазинерлиг, лавкаларыг, складтардыг, чайнааларыг, столоваларыг, бүдүрүлгениң албан черлерлиг болуп турар. Ыңчалза-даа ол четки чоңунуң өзүп турар негелдизинден ырак жужулап турар. Чаа тудуг четпес хөгжүп турар.

Удуртукчулар болгаш салдыг ажилдакчылары барааннарга чоңун болгаш колхозтарың негелдизиниң байдалын багай билип турар болгаш негелдизине болуп турар өскерлишкенингерил өй-шаанда эскербейн турар. Оң түңнелинде барааннар сөөртүлгезинге алдагдалдар, салдыга үзүктелишкенингерил болуп турар.

Ам хереглекчилер кооперациязы 33 миллион хире кижигүнгерил. Хуучулар боттарының кооперативниң херек кырында ээлери апарган турары, хереглекчилер кооперациязының уставында көрдүнгөн артык эргелери оларның ажыглаары эргежок чугула.

Съезд оң соонда Центросоюзтуң ревизия комиссиязының даргазы Д. С. Тимофеевтиң өтчөт илеткелин дыңнаан.

Июль 30-де ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының төлээлериниң съездизинге Центросоюзтуң баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының өтчөт илеткелдериниң талазы-биле саналдар эгелзөөн.

Баран курлавырларын хуваарында алдагдалдары, оларны салдыг четкизине сөөртүп эккээрин четлес организациястап турарың, ылаңгыя удуртукчулар амдыга чедир узугагытмаан канцеляржы-биорекратсың арга-методтары дээш Центросоюзтуң аппаратының болгаш оң эргелдизиниң ажилың шыңгыш шүгүмчүлзөөн.

Оң соонда мандат комиссиязының даргазы Н. Т. Афонин илеткел кылган.

Делегейниң кооператив альянсының президентизи Г. Гилдден алдыңган байырыг телеграмманы съездизге база номчаан.

Июль 1-де ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының төлээлериниң съездизинге Центросоюзтуң баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының өтчөт илеткелдериниң талазы-биле чугаалап көрүшкүн үргүлчүлзөөн. Хереглекчилер кооперациязының ажил-чорудулгазы чоңунуң болгаш колхозтарың өзүп турар негелдизинден жужулап турар, бараан саарылганың болгаш көдээ ажил-агый продуктуларың салдыг алырын улгаттырыңга бар болуп турар аргаларың четпес ажылап турарың төлээлер демделзээр. Хереглекчилер кооперацияларының организациялары көдээге баар барааннарың шынарың бедидер дээш демиселге кошкак чорудуп, барааннар бүдүрериң көвүдөлгениң болгаш оларның асортиментизиниң ка-

(СЭТА).

Совет Тываның башкыларының чаа бөлүү

Кызылда Күрүнениң башкы институтунун бирги доозулгазы

Бистиң институтта

Коммунистг партия болгаш Совет чазак башкы кадрларны белеткээриниң талазы-биле могаг чок сагыш салышкыны илередиң турар.

СЭКП-ниң XIX съездни улус өөредилгезиниң талазы-биле эң улуг сорулганы салган: «Республиканың найысладарына, республика чагыр, газыда хоорайларга, областар, крайлар болгаш улуг үлетпүр төптэринге чеди чыл өөредилгезинден бүгү нинитиниң ортумаг (он чылдың) өөредилгезинче шилчирин беш чылдың төнчүзүнде доозар. Эске хоорайларга болгаш көдээ черлерге бүгү нинитиниң ортумаг (он чылдың) өөредилгезин келир беш чылда бүрүн ботандырынарга чогуур чүүлдерни белеткээр».

Бистиң чуртувуста школаларның четкизи улам-на калбарып, чаа-чаа школалар тургустунуп турар болгаш башкыларының саны өзүп, дээди өөредилге черлеринге хүлээп алышкынар көвүдөп турар.

1952 чылда Кызылда Күрүнениң башкы институту ачылган, ол болза, РСФСР-ниң Тыва автономиялыг облазында бир дугаар дээди өөредилгениң чери болур. Ол физика болгаш математиканың, тыва дылдык болгаш литератураның база орус дылдык болгаш литератураның башкылары белеткеп үндүрер. Институт болза, бодунуң тускай эртемни ханызы-биле билер болгаш марксисци-ленини эртемни билер башкы кадрларны белеткеп турар. Бо чылын институт областың школаларына ажалдаар 100 анык башкылары бир дугаар белеткеп үндүрүп турар. Ол болза, бистиң областа дээди өөредилге черинге баштайгы доозукчулар болур. Оларныкы иштинден дыка хөйү удуртур ажалдаарга баарлар. Чижээ, Б. Л. Ондар, Б. Б. Чюдюк, Б. Б. Маандыр-оол, М. Ш. Артаев, А. И. Санчат—районо эргелекчилеринге; К. К. Конга, К. С. Баадан, К. Т. Нүраат, А. И. Сат, Л. Ф. Ту-тубалина, А. М. Вдовкина, С. М. Демчик, И. Б. Шатохин—школа директорларына; А. А. Монгуш, А. Г. Васильева, И. М. Филимонова—школаның өөредилге эргелекчилеринге баарлар.

Элээн хөй доозукчулар тергини эки-биле доосканының күрүне диплому алырының кандидаттары болган. Оларныкы иштинде коммунистер О. Биче-оол, Н. Борзых, Б. Чюдюк, М. Маандыр-оол, комсомолчулар А. Монгуш, Р. Серова, И. Бичедей, В. Кудрявцева болгаш оон-даа өскелер бар.

Областың болгаш хоорайның хөй-нितिң организацияларының дузламчызы база хүн-бүрү сагыш салышкыны-биле кыска үениң иштинде Кызылдың күрүнениң башкы институту областа улуг өөредилге чери болу берген. Ында физика эртемниң талазы-биле эки деритинген кабинет база библиотека ажалдап

турар. Библиотека бир муң чогаалдарныкы томнары-биле хандырткан.

Эрткен өөредилге чылында институт бодунга болгаш даалга-биле 375 кижиге өөренип турган. 1955 чылда институт 148 башкыларны доостуруп үндүрер. Оларныкы мурнууда эң кызыкмак өөренириниң, быжыг билгилер-биле чепселенириниң сорулгазы туруп турар.

Кызылда башкы институтунуң дөрт каът бажынын тудары-биле тускай акша-хөреңгини бистиң чаа-заавыс үндүрүп берген. Оң тудуун 1955—56 өөредилге чылының эгенинде доозар дээн болгаш ам оон күөсөлдөзү дээш ажалдаар улуг хүлээлге туруп турар.

Институт башкы кадрлар-биле быжыглатынган. Олар дээди өөредилге чериниң быжыг билгилги кадрларын кижизидип өөредирин-биле чергелештир, боттарының билиг мергежилин бедидери дээш улам күженишкенин ажалдап турарлар.

Өөредилге-эртем ажылының талазы-биле директорнуң оралакчызы, башкы эртемниң Академияның аспирантуразын дооскан, башкы А. С. Иванов ам кандидат диссертациязын бижириң төндүрүп, ол үениң иштинде физика методиказының талазы-биле элээн хөй эртем чүүлдерин чыныгы чогаалга болгаш журналга бижеэн. Педагогика болгаш психология кафедрасының эргелекчизи башкы М. Е. Митрофанов кандидат экзаменни долузу-биле дужааган болгаш диссертацияны бижиң турар. Новосибирскиниң пединститудунуң аспирантуразын дооскан, ам институттуң дыл болгаш литература кафедрасының эргелекчизи башкы Л. П. Никифоров кандидат диссертациязын бижириң доозуп алган. Институттуң башкылары Т. Н. Метляев, Е. И. Коптева, В. П. Барцевич, Т. Н. Кононова олар кандидат экзаменни чедишкенин тудуп турарлар. Анык, чаа өзүп олурар эртем ажалдакчызы башкы К. Х. Оргу төрээни дылдык талазы-биле чүткүлдүг ажалдап турар.

Институттуң башкылар болгаш студентилер коллективни хөй-нितिң ажылын чорудуп, ылангыя студентилерниң бот-тыынгыр уран-чүүлүнче кол кичээниги салып турар. Ол хемчеглерин удуртурунга болгаш организастарына партия, комсомол, профсоюзлар организациялары улуг рольду ойнап турарлар.

Ам 1954—1955 өөредилге чылына студентилер хүлээп алыр дээш ажалды чорудуп турар. Ортумаг школаны доосканынын, ортумаг эртемниң башкыларын болгаш өскө-даа кижилерин бистиң институтка кирерин чалап турар бис.

А. СЕЛЕМЕНЕВ,
институттуң директору, төөгү эртемнириниң кандидаты, доцент.

Нүзелим боттанып чоруур

Өөренери, эртем чедиң алыры мээң бичиң школачы чылдарымда-ла улуг күзелим чораан. Ылангыя башкыныкы тускай эртемни чедиң алырын күзеп чораан мен.

Эге класстардан эгелээш Кызылдың № 2 школазының онгу класын доосканым, оон соонда башкыныкы практиктиң ажылынга чорааным болза, мээң оон ынайгы өөредилгениң чедишкенин болурунга улуг дуза Слган.

1952 чылда Кызылда Күрүнениң башкы институту ачылган деп өөрүңчүг мездээ Тываның барыын талакы булдуу Мөңгүн-Тайгага дыналып келген. Школаларныкы дыка хөй башкылары аңаа өөренер күзелин илереткен билдиришкенин оңче киригилген. Оларныкы аразына мен база каттыштым. Өөренер дугайында күзелим хандыртынган.

Тываның культура хөгжүлдезинге Коммунистг партияны болгаш Совет чазактын улуг сагыш салышкынының база бир көскү херечизи болуу чаа тургустунган бирги институтка ол-ла чылын чедиң келдиңис. Өөрүшкү бистерни бүрөп турган. Өөредилге чылы эгелээш, институттуң тыва дыл болгаш литература салбырынга 27 кижиге кирдиңис.

Ажылга-даа, өөредилге-даа чедишкенин чүткүлдүг күженишкени чокка чедиң алдыным дээрзи билдингир. Институттуң башкыларының дузламчызы-биле билгилерниң ханызынче программа ёзуугар кирипкен бис. Өөредилгениң хөй язы литератураларын номчууру, конспекти-

лээри биске хүн-бүрү онаажып турган. Оң хыналдазын бистиң башкыларымыс шыңгы чорудуп турган. Бистер бот-боттарымыска дузалашпышаан, хүн-бүрүңүң шактарың планын ажалдап тургаш, эртемниңиң шыңгалда бүрүзүң чыл саныла чедишкениңиң тудуп келген бис.

Ам бистер институттуң бирги доозукчулары, дооспаан дээди эртемниңдер болуп үндүвүс. Тергини эки өөренгенериниң аразында мээң адым база кирген. Ол дугайында херечилел болур диплому алдым. Ол болза, институтка, оң башкыларынга база мээң бодумга өөрүңчүг чедишкени болур.

Коммунистг нинитиледик анык тургузукчуларының кижизидикчилериниң армиязынга немешкен билгиле каттыжып кирдиңис. Ам эки ажалдаары, билгилерин улам быжыглап өөренери бистиң хүндүлүг хүлээлгевис.

Бистер болза чүгле башкыныкы тускай эртемниң кызыгаарлатынмай, бодувустуң Төрээн чуртувустун салым-чаяаны хайнышкынымы-биле сонуурган, нинитилел хөгжүлдезиниң хойдулары-биле, марксисци-ленини эртем-биле улам-на чепселенип, ол эртемни практиктиң ажылга ажалдап билер, чурттуң политиктиң болгаш ажал-агыжы амыдыралының илеркейлиг кижикчилери болур ужурут бис.

Б ЧЮДЮК,
институттуң доозукчузу.

Оруувус делгем

Ийи чылдың мурнууда бистиң областа эң баштай ачылган дээди өөредилге чери—Күрүнениң башкы институтунга өөренер аас-кежиктиң болган бис. Хандыкшылдыг болгаш солун эртемниң быжыг билгилери-биле долдунган студент чылдар билдиртпей эрте берген.

Башкы институтунуң тыва дыл болгаш литература салбырының студентилери бистер экзаменерни чедишкенин тудуп, мурнууска салдынган сорулгавысты күөсетивис. Областа дээди өөредилгениң бирги доозукчулары болуп турар бистерниң сагыш-сеткилиз өөрүшкүлел-биле дсдунган.

Институттуң бирги доозукчулары болуп бистер тургузукчу совет улустун коммунизмин тургузар дээш демиселинге боттарымыстың үлүүвүстү кинирин-биле ам чаа ажал хүлээлгелерже—областың аңгы-аңгы школаларына тарап чоруурувус арткан.

Ажыл-иши тилелге ала-чаягаар чедиң келбес, ол чүткүлдүг күженишкенин түңшелдеринде болдунар дээрзи билдингир. Ылангыя

школаларга башкы ажылы—коммунистг нинитиледик туруштук болгаш илеркейлиг тургузукчулары кижилери—бистерге онза харысалганы онаап, билгилерин болгаш мергежилдерин негеп турар. Совет кижилериниң илергелин алдарлы-биле боттандыраар дээш салдынган сорулгаларны ак-сеткилдиг күөседип, бүгү-ле бар аргаларымысты, күжүвүстү харамнамыс бис.

Институтка өөренип алган билгилерини практика-биле шың холбаштырып, ону улам ханылаары болгаш быжыглаары бистиң дөрт хүлээлгевис. Ону бистиң кижиге бүрүзүңден шапкын болгаш дүргөн өзүп сайзырап турар совет амыдырал, партияныкы болгаш улустуң сонуургалы негеп турар.

Коммунистг партияга баштаткан совет чонун, бистерниң оруувус делгем, ажык, чуртталгавыс солун, өөрүшкүлүг, даартагы хүнүвүс бүзүрелдиг, чырык.

Б. ОНДАР,
институттуң доозукчузу.

Институттуң баштайгы доозулгазының

кежээзи

Кызылда Күрүнениң башкы институту бистиң областа баштайгы дээди өөредилге чери болур. Ол болза, бистиң улуг төрөөн чуртувустун чектелип сайзырап олурар булууну—Тыва автономиялыг областың ажалчы чоннарының культура тургузуушкунун улам ыдай хөгжүлдезинге Коммунистг партияныкы болгаш Совет чазактын көргүзүп турар үнелеп четпес дузаламчызының, сагыш салышкынының тодаргай барымдааны болур. Аңаа коммунистг нинитиледик бүгү талазы-биле кижизантинген, быжыг эртем билгиле чепселелеткен оолдар, кыстарың—анык сагалачыларын өөредир, кижизидер улуг болгаш алдарлыг хүлээлгени күөседир, бедик билгилги кадрларны белеткеп үндүрер.

Тыва областа дээди өөредилге чери—Күрүнениң башкы институту ачылган чорук болза, ортумаг эртемни дооскаш, дээди эртемниң тускай мергежилни чедиң алыр дээш улуг күзел сонуургалды анык оолдарың болгаш кыстарың аас-кежикти чоргааралының байырдалын илергейлеп турар. Ийи чылдың мурнууда бистиң областың бүгү-ле будуңарында чыгып келгенер институттуң делгем бажынының аути-торияларына, актовыи залына элекчилер болуп олурупканнар. Олар ам институттуң баштайгы доозукчулары болганнар. Оларныкы аразында Тыва Арат Республиканың үезинде турган Кызылдың каттышкан школаның башкы техникумунуң дөрткү куруун доосканнар болгаш аңаа ажалдап турган башкылар, Кызылдың № 2 школазының онгу класын доосканнар база мурнууда бистиң Төрээн чуртувустуң өске хоорайларына өөренип чорааннар бар. Оларга ам ийи чылдың студент болур үелери билдиртпей эртен. Марксизм-ленинизмни, дылдык база педагогика, психология болгаш өске-даа тускай эртемниң талазы-биле лекцияларны дыңнап, дыка хөй чаа чүүлдерни билер алганнар.

Июль 1-де, Кызылда Күрүнениң башкы институтунуң баштайгы доозукчуларының кежээзи институттуң актовыи залына болуп эртен. Аңаа хөй-нिति организацияларының төлээлери—баштайгы доозукчуларның хүндүлүг аалчылары болгаш студентилер дыка хөй кижиге олуршкан.

Кежээкиниң 6 шакта институттуң актовыи залына байырдалдык хуралы ачылган. Хуралды даргалаан СЭКП Кызыл хоорай комитетиниң бирги секретары эш А. Анкудинов, Күрүнениң башкы институтунуң директору, төөгү эртемнириниң кандидаты, доцент эш А. Селеменевка сөс берген.

Даразында өөредилге-эртем талазы-биле директорнуң оралакчызы эш А. Иванов башкы институтунуң директорунуң дужаалын номчаан. Кызылдың күрүнениң башкы институту баштайгы доозукчулары институтту доосканының херечиледи—дипломнары кижиге бүрүзү алганнар.

Урер-хөгжүмүнүң үдөлгези-биле болгаш хуралды кижикчилериниң үзүктел чок адыш часкаашкыны-биле студентилер дипломнарын ап турганнар.

Күрүне экзаменни эрттиргениниң түңшелин болгаш областа баштайгы дээди өөредилге чери—Күрүнениң башкы институтунуң бирги доозукчулары 100 кижиге эки түңшелдиг көргүзүп, оларныкы иштинден 20 кижиге тергини экинчи дипломнарын алырын, олар ам областың чеди чыл школаларына башкыларының болгаш удуртур ажалдаарга баарынын пүтөкчаларын алганнар—деп оратор чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. Тока СЭКП Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң база областың күөсөкчи комитетиниң мурнуундан областа башкы институтунуң баштайгы доозукчуларына—башкы деп хүндүлүг атты алган студентилерге байыр чедирген.

—Коммунистг партия болгаш Совет чазак совет улустун культуру тургузуушкунунуң херээнге канчаар-даа аажок улуг сагыш салышкыны салып турар. Бистиң Тыва областың ажал-агыи, эртем культуразы танытымыс кылдыр өскерилген. Школаларың четкизи калбарып, өөренкилериниң саны көвүдөп турар. Областың школаларында 30.000 ажыг өөренкилер хаара тутунган. Башкы кадрларныкы саны өскөн, бисте ам муң ажыг башкылар бар, ол болза, 1937 чылда өөренип турган өөренкилериниң санында хөй болуп турар-дыр—деп эш Тока демдеглээн.

Эш Тока бодунуң чугаазының төнчүзүнде—Тыва областың баштайгы дээди өөредилге черин дооскан, башкы деп хүндүлүг атты алган, ам боттарының харысалгалыг болгаш бедик ажал хүлээлгезинче чоруп турар баштайгы доозукчуларына совет улустун материалдыг чаага чоруунга, социалистг көдээ ажал-агыи сайзырадырына бүгү аргаларын болгаш билгилерин берип, практика-биле шың холбаштырып, улус өөредилгезиниң ажалын үдөлгези-биле кижилериниң херээнге чүткүлдүг болгаш чедишкенин ажалдаарын идеген, бүзүрелин илереткен.

ВЛКСМ Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң мурнуундан ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары эш О. Алдын-оолду, институттуң башкылар коллективини мурнуундан дыл болгаш литература кафедрасының эргелекчизи, башкы эш Л. Никифоровтуң чугааларын хуралды кижикчилери улуг күчтүң-биле дыңнааннар. Олар институттуң баштайгы доозукчулары—башкыларга дооспаан дээди өөредилгени чедиң алганынга изиг байырын чедирип, моон сонгаар ажалга болгаш өөредилгеге улам чедишкенин чедирер күзөөнер.

Байырлыг хуралдык чылганнарына институттуң доозуп үнүп турарларының мурнуундан О. Биче-оол, В. Виноградова олар сөс алгаш, быжыг билгилер-биле чепселээни дээш институттуң башкылар коллективинге, оларныкы өөредилгезинге көргүскен дузаламчылары дээш хөй-нितिң организацияларының удуртукчуларына өөрүп чегиргенин илередип, оларныкы берген чагыларын херек кырында боттандырып күөседир дээш ажалдаарын хүлээнгенер.

Институттуң доозукчулары—башкылар тыва областың культура тургузуушкунунуң ажал-чорудулгазын улам бедик көдүрениң херээнге ажалдаарында аңгыла, бистиң социалистг көдээ ажал-агыи-высты бүгү талалар-биле хөгжүлдезиниң херээнге бараан болуп, колхозчуларын, механизаторларын, совхозтар ажалдакчыларының ортузунга партияныкы болгаш чазактын үндүрүп шиттирлерин амыдыралга боттандыраар демиселге тайыбыр массалар ажалдаары чорударына боттарының үлүүн кириштирип, бүгү күжүн, аргаларын харам чокка бээрлер.

А. ДОНГАК.

Изиг күзел

Бүгү совет улус коммунизм тургузуушкунунуң улуг программанын амыдыралга боттандыраар дээш ажалдап турар.

Коммунистг партия болгаш Совет чазак бодунуң оолдар, кыстарына депшилгели эртемниң дээдинче делгем орукту ажалып берген болгаш ол эртемни өөренер алырына эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни тургузуп берген.

Ийи чыл бурунгаар бистер Тываның янзы-бүрү чүктеринден областа баштайгы дээди өөредилге чери болур Кызылдың Күрүнениң башкы институтунга өөренери-биле чыгып келген бис. Ол чылдарың дургузунда кызыкмаккай өөренип келгениниң түңшелинде институту доозуп, улуг өөрүшкүлелге таваржып, тускай мергежилди эртемни чедиң алганының херечиледи болган амыдыралче оруктуң шыңзылганы—

дипломнарын холувуста алдывус. Бистерни өөредип каан башкыларымыс биле кады, өөренип турган эш-өөрүвүс-биле болгаш биске кажан-даа утундурбас чараш чаагай институтувус-биле байыралап, чаа ажал-хүлээлгеже чоруп тур бис. Бисти өөреткен башкыларымыска, бистиң өөредилгевиске улуг дузаны чедирген хөй-нितिң организацияларына доозукчулар боттарының канчаар-даа аажок өөрүп чегиргенин илередип турар.

Совет күрүнеге эртем билгилги, бедик культурулук, күш-ажылга ынак, бодунуң Төрээн чуртуна бердиген анык кадрларны белеткеп бээр хүндүлүг сорулгавысты алдарлы-биле күөседир бис.

В. ВИНОГРАДОВА,
институттуң доозукчузу.

ЧУРУКТА: Кызылдың башкы институтунуң баштайгы доозуп үнгенериниң бөлүү. Солагай талазындан оң талазынче: Б. Чюдюк, Б. Ондар, Ш. Шырап, О. Салзынмаа, А. Монгуш, Ш. Доппай, О. Анпий, М. Серен, А. Капвий, К. Куулар.

Чуруу: С. Феоктистовуу.

Мурнакчы уждукчулар

Бистя областың районнарыче Кызылдың аэропортуна почта, аш-чөмчү болгаш үлөтүрүчү калбак хергелде бааранарың база пассажирлерни сөөрткөн самолёттар ужул турар. Санитар самолёттары аарыг кижилерге дүргөн дузаламчыны чедирип турар.

Аэропорттун бүгү ажилдакчылары, ылангыя уждукчулары болгаш техниктер боттарының теоретиктиг болгаш техниктиг билини доктаамал бедилди, боттарың таварышкан оналдаларың үлөгерлиг күүседип турарлар.

Манай Павел Галышның уждулга экипажы чижек болур. Ында уждукчу Галкин, ооң эжи Степанов болгаш техник Кравцов олар ажилдап турарлар. Ол экипаж болза, уждуушунуң бүгү-ле ээлчеглерин бедик денелге эрттирип, бүүрүлгө планың үргүлчү аяр күүседип, тона-километриң бот-үнесин кудулап, материалдыг кезектерни камчы ээлеп келген. Ужар-чүүлдүк техниги эң Кравцов аэропорттун эң эки ажилдакчыларының бирээси. Ооң самолёттун мотору үргүлчү кончук эки ажилдап келген. Ычангаш Кравцовтун ады аэропорттун

хүндүлөк самбыразыңа ийи чыл дургузуңа үргүлчү илереп келгени анаа-ла таварылга эвес.

Улук инженер эш Калмыковтун удуртулгазы-биле өске-даа эки ажилдап турар техниктерниң болгаш механиктерниң саны хөй. Улук техник Матюшов, техник Чипизубов, механиктер Хабло, Черноусов олар боттарының мергежилни бедилди, септелгениң хуусаазың дыка кызырып турарлар. Самолёттун моторун солдуруңа үе-шакты 50 хуу кызырарың олар чедип алганар. Оларга быжыглан машиналар кезээде эки шынарлыг ажилдап келген.

Уждукчулар Минулин, Заяц, Ензак, Дворников, Хоппа олар эң эки ажилдап турарлар. Дуржулгалыг уждукчулар болгаш инженер-техниктер ажилдакчылар чаа ажилдап турарларга дузалап турарлар.

Уждулга ажилының бедик шынары дээш социалисттик чарышты калбартырыңа аэропортта партия организациязының ролу бедээ. Коммунистерниң болгаш комсомолчуларының хөй кезин чарыштың мурнакчылары болу бергенер.

А. ЕРМОЛАЕВ.

МОСКВА БӨГҮН

Чурукта: Советская шөл. Ортузуңа — Москваның үндөзилекчи Юрий Долгорукийге тураскаал. Чуруу Н. Грановскийниң.

СЭТА-ның прессклишези.

Сиген белеткели

ТООРА-ХЕМ. (Радоу-биле). Сигени малга эки колхозтун үезинде ажаап алыр чорук мал өстүрериниң күрүнө планың күүсөдиринге холбашкан чугула айтырыгың бирээси. Партияның Тожу райкомунун организациязы июнь 25-те болган район активниң хуралыңа колхозтарның мал фермаларының эргелекчилери, бригадаларың удуртукчулары бүүрү киришкен. Хуралдан белеткеди багай эвес деп көргөн болгаш сиген белеткелиниң планың июль 15 бетинде күүсөдирин, а силос салышкының 25-ке чедир доозарың шиттирилээр.

Районнун колхозтары сиген шөлдөринче үнүп эгелээр. «Совет Тываны» ишчилеринде 58 кижиге аъттың 6 машиналарың, 7 дыйрабаштарың дөрт кезек черлерде ажилдап кирген, а «Май бири» колхозтун 3 бригаданы июнь 30-де база кезип эгелээр. «Май бири» колхоз 114 тонна силос шыгарар эрги дөрт онгарларын септеп аштавышаан, 55 тоннаны белеткеп алган.

Партия, совет, комсомол организациялары амгы күштү мал чөмчү белеткээрине угландырыңа боттук хемчеглерни ап турар.

Эни ажилдыг эмнедег салбыры

Кызыл районнун Кара-Хаакта эмнедег пункттузун эргелекчи комсомолчу А. Ф. Манаева чоннун культурул чуртталгазы, оларныг кыдыкшылы дээш ак-сеткилди ажилдап турар. Ол чонга эпиг, ээлдек эмчиге келген аарыг кижилерни саадатпайын доран хүлөп алгаш эмнеп эгелээр.

Эш А. Ф. Манаева колхозчу өгбүлелерге болгаш колхозтун бригадаларыңа, мал фермаларыңа үргүлчү барып, оларга бо чылың эмчиңиң 28

беседаларың, 6 лекцияларын номчаан. Суруңуң чону ооң ээлдек, бөдүүн аажы-чаныңа болгаш чалалга ырак-узак, дүн-хүн-даа дивес ынангыр чоруңга бүүрүп ынангыртыг эмчиңиз деп санап турар.

Эш А. Ф. Манаева чоннун ортузуңа агитация ажилың эки чорукканы-биле суруңуң чону эмчиңиң аяк-дузалың үнөп көрүп, ылангыя божуур херэзженер эмчиге хөй-хөй-биле эки чинк божуп ап турар.

К. ХЕРТЕК.

НОГАА СКЛАДЫН БЕЛЕТКЕП ТУРАП

Улук-Хем районнун Баян-Колда улгаттыр каттыштырган Маленков аттыг колхозтун баштаар чери 1954 чылдың азыннан 40 кижиге составты ногаа звенонун тургускан. Олар 50 рамалыг парник онгарың казып белеткээр, анаа дыка хөй ногааларың өстүргөн болгаш 50 муң саныг ирик-өдөк саваларың кылганар.

Бо чылың колхоз 34 га янзы-бүүрү ногааларың тарып олурткан. Ам

оларныг чайгы ажаалгазың чорудуп турар. Ногааларың үезиниң шыгжаар узуну 26 метр, дооразы 10 метр, ханызы 2 метр чаа чер складты июнь 20-ден эгелээр, 25-ке чедир кылып дооскан. Аңаа Оюу, Сенди, Толгар олар эки ажилдаанар.

Звено август бирге чедир база бир складты бүүрү доозуп, ажилгалга кириер сорулгалыг ажилдап турар.

А. ТУГАРЖАП.

Суггарыкчылар хүлээлгезин күүсеткен

Сүт-Хөл районнун «Сталинчы срук» колхозунун тараа суггарыкчылары О. Соскур-оол, О. Шырап олар хүлээнген ажилың эки күүсеткен. Олар 145 гектар тарааның бириг болгаш ийги суггарылың доос-

кан, ам ооң үшкү суггарылызың чорударыңа белеткенип турар. Ийи кан суггарылың тарааларың үнү-жү дыка эки болуп турар.

О. САНЧАЙ.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Колхозта тудуг хожудап турар

Чаа тудугларны план өзүгар кылдыр талазы-биле ажил Эркин районнун «Чаа орук» колхозунда дыка четпес чорутунуп турар. Тудуг бригаданы бо чылың эңир чылга чедир кылдынаан 9 бажың-биле кады 40 чуртталга бажыңнарын, хлеб быжыраар черни, малдың 8 кажааларың, электростанциязың тудар планыңг. Ындыг турбуже, июнь 20-ге чедир чүгте 2 чуртталга бажыңның ханызы безин бүүрү тургустунаан. Ам 2 кажаа туттунган болгаш 80 баш инек кирер кажааның тудуу кылдынып турар. Тууйбу кылдыр сарай амдыгаа чедир кылдынаан, үш чыл бурунгаар чунар-бажың, ийи чыл мурунда клуб тудуглары эгелээр турган болза-даа, мынчага ажилгалга кирбээр.

Ийи муң баш шээр мал, 35 бызаа кирер 8 кажаалар туттары-биле планатыңан-даа болза, мал кажаалары чедишпес. Ам 4 муң аяк хураганнарың кажааларың немей тударың негетинип турар. Тудугларның хожудаан чылдагыны тудуг бригаданыңа 70 аяк колхозчулар быжыгалтыңан-даа болза, ам херек кырында чүгте 14 кижиге ажилдап, бүгү тудугларга 9 муң 400 чудук хергелетир турбуже, чүгте 4 муң чудук тайгада белеткетинген, ооң иштинде чүгте бир муң аяк чудук тудуг участкада чедиртинген болуп турарында. Колхозта 3 автомашына

болгаш аъттар, төвелер дээш ышкан тырттар дийр күштер тудуг ажилыңа чөп ажилатынмай келген. Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Секлит, партия организациязының секретары эш Нурсат планыңг тудугларны хуусаазында доозар талазы-биле шыңгы хемчеглер чорутууан. Ычангаш тудуг ажилы ала-чаагаарлаашкыга турган.

Партия организациязы тудуг бригаданы тодаргай удуртпай, тудугчуларың ортузуңа агитация-массады болгаш организацик ажилды чорутпай турган. Социалисттик чарыш ам-даа калбарбайн турар.

Чаа тудугларны хуусаазында бүүрү кылып алыр чорук болза, нитиниң ажил-агылың быжыгларыңа болгаш хөгжүдеринге улук ужуру-дузалыг болур. Ычангаш 1954 чылда тудуг планың күүсөдир дээш артель баштаар чери, партия организациязы колхозчулары боттук удуртуп, организацик ажилды чорутууан болгаш шыңгы ажилдаары онза негетинип турар. Колхозтун чаа тудугларың планың күүсөдир шылдаарың бүгү болдунар аргалары бар, хамык ужуру ажилды эң эки организацик ажилдаарында. Районнун колхоз болгаш кездэ тудууңа килдизи бо талазы-биле колхозка тодаргай дузаламчы көргүзүрүң хемчеглерни алыр ужурулук.

К. КЫСТАМ.

Кыры мунгаш кажаалары белеткээр

Улук-Хем районнун чамдык колхозтары чазаг, чайлаг, күзөг черлерге нитиниң малың кажааларың четир саныг кылдыр белеткеп аларың турар. Ычангаш малдыг тудуу байданыңа чамдыкта бергедээшкенир ам безин таварышкылап турар.

Чоокта чаа үргүлчүлөдиг сооксумаар улук чаашкы болган. Кыры мунгаш кажаалар-биле хандырттымаан шээр мал болгаш бызаалар анаа баксырап турган. Калинин аттыг колхозтун чээрби аяк хөй, алды бызаазы, Мичурин аттыг колхозтун дөртөн аяк баш шээр малы ол сооксумаар, үргүлчүлөдиг улук чааштыг канчаар-даа аажок өлүш.

гыңа алзып, үдөп турганы-биле хормачага таварышкан. Бо фактылар чүвү айтып турарың дизе, ол колхозтарны баштаар черлериниң даргалары, мал фермаларың эргелекчилери болгаш чамдык малчынар нитиниң мал ажилыңа сула сагыш салып, харысалга чок ажилдап турарың көргүзүп турары олар-дур. Бүүрү малга, ооң иштинде шээр малга болгаш бызааларга таарымчалыг кыры мунгаш четир кажаалар чайлааларга белеткетинген турары чугула. Районнун колхозтары моортан чогуур түнелди боттарыңа кылган турар ужурулук.

Т. ХОВАЛЫГ.

Күш-ажылдыг сагылга-чурумун быжыглаар

Чаа-Хөл районнун Сталин аттыг колхозунда күш-ажылдыг сагылга-чуруму кошкак тургустунган. Артель баштаар чери күш-ажыл кылып шыдаар бүүрү кижилерни колхоз бүүрүлгезиниң янзы-бүүрү адырларыңа бүүрүмчелиг ажилдаарыңче организацик шыдавайн турар. Чартык чыл дургузуңа 76 кижиге күш-хүнүң үч минимумун күүсөтпээр. Оон туржук бүүрүлгө ажилыңа бо чылың мырыяй киришпээр колхозчулар бар. Чижээ, Дүвен, Хорлуу, Сувак Чудаан-оол, Быйлан-оол, Дугаржап, болгаш Шөмбүд олар чылдың бириг чартында күш-хүнү ажилдаваан.

Күш-ажылдыг организацик ажилың болгаш сагылга-чурумунун кошкандан чамдык ажилдар күүсетинмейн турар. Эрткен чылда шала кылдыңан бажыңнарың адаа, үс-

түү кезин шалалатынмаан, тудуг бригаданыңа чамдык кижилер кончук сула ажилдап, Санчааның звеночу бир чаа бажыңың ханазың дыка үр тудуп тургаш дооскан.

Колхоз баштаар чери нитиниң ажил-агылыңны бүүрүмчел хөгжүлдеңизге улук идигни бээр колхозчуларың күш-ажылды чөп организацик херек. Нитиниң херези хууну херезинде куду көөр, ак-сеткилди эвес, чалга кижилер-биле эптежир ажажак. Колхозчуларың ортузуңа политкизиңизилгелиг болгаш тайды-бир-массалыг ажилдары партия, комсомол организациялары бедик денелди чорудуп тургаш, коллективни ажил-агылың херезинге оларныг бедик медреселди бердиген турарың чедип алыры чугула.

Ч. САТ.

Социалисттик чарыштың мурнакчылары

Бин-Хем районнун колхозчулары Бүүрү-эвилелдин көдээ ажил-агыг делгелгезинге киржир эрге дээш социалисттик чарышка алган хүлээлгезин чедишкениң күүседип турар. «Кызыл тарааның» колхозта саанчы эш Ефимова бо чылың саап турар бүүрү инектеринде 11 муң литр сүт саап алырың хүлээлгезин, чылдыг баштайгы чартында безин 6380 литрин алган, азы инек бүүрүндөн ортумаа-биле 600 литр сүттү алган.

Кочетов аттыг колхозта хөй фермазының мурнакчы малчыны эш Сопур-оол төрүүр 540 хоюндан 540 хураганы камгалап алырың база хөй бүүрүндөн ортумаа-биле 1,5 килограмм дүктү кыргып алырың айтыкаш, 578 хураганың албышаан, хөй бүүрүндөн ортумаа-биле 1,6 килограмм дүктү бириг кыргылдаа алган. Азы кадарып турар хойларыңдан 8,6 тонна дүктү бол-

гаш пландан аяр 40 эки шынарлыг хураганнарың колхозка арыг орулга кылдыр кирген. Ам эъткир, күштүг хойлардан хайнактаашкынарың база алыр деп турар.

«Искра» колхозта хаван ажаакчы эш Суворова төрүүр хаван бүүрүндөн 7 хаван оолдары камгалап алырың социалисттик чарышка айтыкаш, 8 хавандан 96 чаш оолдары алган ийикпе, азы 41 хаван оолдары пландан аяр колхозтун арыг орулгазыңа берген. Эш Суворова төрүүр 8 хаваннарың ажаалгазың улам-на экижидип, оларныг эдержилгезин чогуур өйүңде чорудуп тургаш, бо чылың ам-даа ийи удааны оолдаашкының чедип алырың бодап турар. Районнун колхозчу малчынарында шак мыдыг мурнакчылар хүн-бүүрү өзүп, көвүдөп турар.

М. ХОРЛУГ-ООЛ.

Чылдың баштайгы чартында

Чөөн-Хемчик районда «Искра» көдээ ажил-агыг артелиңиң чоокта чаа болган нити хуралыңа бо чылдың баштайгы чартында кылдыңан ажилдап дугайында колхоз баштаар чериниң даргазы эш Доктугуң илеткелин чугаалашкан. Колхоз мал өстүрериниң чыл планың аяр күүсеткен, тодаргайлаарга: чылгың планга удур 106 хуу, мыктың бода малды—115 хуу, хойну—110,9 хуу, өшкүнү—120,6 хуу өстүргөн.

Нитиниң малың өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле эштер Шаравин, Күжүр-оол, Хүрөң-оол, Домбу, Шыдар, Чодураа болгаш өске-даа малчынар улук чедишкениң чедип алган. Бо чылдың чаксы хөвү ажилдарың колхозчу тарааылар бедик шынарлыг дооскан. Амгы үеде тарааның чайгы

ажаалдазың чедишкениң чорутушаан, Кара-Талдың суггарыла бугазы ажилгалче кирген. Ол ажилдарың түнелинде колхозтун шөлдөрине чаагай дүжүт үнүп турар.

Хөй дүгүнүң кыргылдазың чогуур өйүңде доозуп, малдыг чайлаглашкының организацик чоруткан, ол ышкаш күрүңге дужаар мал продуктуларың хуусаа бетинде күүсеткен. Ооң түнелинде колхоз 56 муң рубльдиң арыг орулгазың албышаан, колхозчуларга 15 муң рубльдиң авансазың бээр арганы чедип алган. Мооң-биле калы колхозтун ажилында чепестерни хурал тодаргай айтыпшаан, чайгы болгаш күсүк ажилдарга хынамчалыг белеткенир хемчеглер дугайында шиттирни хүлээп алган.

С. МОНГУШ.

БҮГҮ-ЭВИЛЕДИН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

Узбек ССР-ниң павильону

Бүүрү-эвилелдин көдээ ажил-агыг делгелгезиниң төп шөлүңде Узбек ССР-ниң павильонуңуң улук бажыңы турар. ол павильону архитектор Полувановтун төлөвилелин өзүгар тудуп тургускан.

Павильонче кирер эжиң даш херим иштинче кирген калбак ийленчек чададан эгелээр, ол херим иштиниң төп ортузуңа каас-көк кылдыр синлип кылган бедик чыскаалдыг чагыларың кырында чурумалдыг бөмбүрүк бажыңчыгаш турар. Ооң оң болгаш солагай талаларында дөрбөлчү туруш-ширээлер кырында хөвөң ажаап ап турар кыстың болгаш каракул хөй кадарчызы кижини скульптураларың тургускан. Бөмбүрүк бажыңың кылдыларында Улук Фергана каналың болгаш Чирчиктин суг күжү-биле ажилдаар электростанцияларың саарыгларың көргүскөн ийи улук чараш чуруктарың тургускан.

Павильонда 9 залдар бар. Оларны алдызында республиканың ажил-агылының чамдык адырларың: хөвөң, торгу, каракул, сад, виноград, мал ажилың көргүскөн. Ооң соонда янзы-бүүрү культуларың залдары болгаш Кара-Калпак АССР-ниң көдээ ажил-агылының чедип алышкынарың көргүзүп турар ийи зал бар. Бүүрү залдарың нити көргүзүлгө шөлү—2425 дөрбөлчү метр.

Павильонга 57 делгекчилер, оон иштинде 16 колхозтар, 5 совхозтар, 2 МТС, 9 дуржулга албан-черлерин 6 мал фермалары кезип киржир.

Республиканың көдээ ажил-агылының эң чугула адыры—хөвөң ажилың хөгжүдериниң талазы-биле

Узбек ССР-ниң мурнакчы ажил-агыларың чедишкениңиң-биле көрүкчүлөр павильонуң төп залыңа таныжарлар. Кирип келген кижиниң кичээлгезин хамыктың мурунунда Узбек ССР-ниң улустун чурукчузу Л. Абдуллаев биле чурукчу Ю. Елизаровтун чурван улук чурру бодунче хандыктырар, ол чурукта 1935 чылда Узбекистаның хөвөңчелери партия болгаш чазактың удуртукчуларың хүлээп ап турганың көргүскөн. Чуруктун кырында Ленин ордениниң хевирин синлип кылган. 1939 чылда көдээ ажил-агыны, ылангыя хөвөң ажилың хөгжүдериниң талазы-биле шылгарангай алдар-хавыазы дээш Узбек ССР Ленин ордени-биле шаңнаткан.

Залдың ортузуңа—бедидир кылган черде—хөвөңниң кылымал шөлүн кылган. Ханаларың делгиңлер кырында турар үстүкү кезектери хөй саныг чуруктар-биле каастатынган. ол чуруктар Узбекистаның үлетпүүрү, оон көдээ ажил-агылының чедишкениңиң, Узбек улустун культуразының болгаш уран-чүүлүң чекетлишкиниң көргүзүп турар.

Республиканың хөвөңчелериниң чедип алышкынарының көргүзүлгезин оон бүүрү суггарылың чар ажилының үнденини—суггарыла хемчеглерин көргүзүп турар делгиңлерден эгелээр. 809 муң гектар чаа черлерни шиттирди алыр болгаш хөвөң тарыыр черлерин 4 аяк кат улгаттырар арганы берген үлөгерлиг суггарыла каналдарың узбек улус Совет эрге-чыгарганың чылдарында тургускан. Узбекистаның 830 суггарыла системалары хем-

нерден чыл-бүүрүде 28 миллиард кубометр сугну ап, оон-биле ийи миллион гектар черин суггарып турар. Ол системаларың бүүрү каналдарың узуну 160 муң километр аяк болуп турар.

Совет Эвилелинде бүүрү чиг-хөвөңниң 60 аяк хуузуң Узбекистан үндүрүп турар. Республиканың шупту 2523 колхозтар бар, оон иштинде хөвөң тарып турар колхозтар—2136. оларныг хөвөң плантациялары бир миллион гектар аяк. Чамдык колхозтар гектардан 30 аяк центнер дүжүттү ап турар, а ол колхозтарны мурнакчы бригадалары болгаш звенолары гектардан 40—50 аяк центнерни ап турарлар. Хөвөң тарып турар колхоз бүүрүзүң ортумак ашкы орулгазы 2,8 миллион рубль болуп турар. Республиканың колхозтарының 88 хуузу миллиончулар болуп турар. Чиг-хөвөңниң бедик дүжүдүң алганы дээш Узбек ССР-ниң ийи хөвөңчизинге Социалисттик Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадырының ады, чус аяк кижиге—Социалисттик Күш-ажылдың Маадырының ады тывысқан, 14 муң аяк мурнакчылар Совет Эвилелиниң ордени-биле болгаш медалдары-биле шаңнаттырганар.

Хөвөңниң бедик дүжүдүң өстүрерини мурнакчы агротехниказың Андрианов адыстан Мархамат районунун Свердлов аттыг колхозунун ажилыңдан чижек кылдыр көргүскөн. Ол колхоз 1953 чылда 791 гектар черин гектар бүүрүндөн 37 центнер чиг-хөвөңни ажаап алган; ажилатынып турар черин бир гектар бүүрүндөн орулга 10 муң рубль аяк болган.

Чаа-чаа шөлдөрнүң шиттирди алышкының база дустук болгаш шалбааланган черлерде хөвөңниң бедик дүжүттүрнү өстүрүп турарың Ташкент областың Сыр-Дарыя районунун «Хаккият» колхозунун чедишкениң көргүзери-биле илередир. 1952—1953 чылдарда ол көдээ ажил-агыг артелиңиң кезигүнери 296 гектар ыңдыг черлерин, оон иштинде 236 гектарны хөвөң тарыыр кылдыр шиттирди алганар. Бедик дүжүттүрнү алганы дээш беш мурнакчыларга Социалисттик Күш-ажылдың Маадырының ады тывысқан. Наманган областың Чартакский районунун «Москва» колхозунун ажилың чигезинде хөвөң тарылызының комплекслиг механизациязы болгаш бедик дүжүт алышкының көргүзүп турар.

Алтын-Кул МТС-тиң делгелгеле салган чүүлдери ол станцияны хөвөң болгаш өске-даа көдээ ажил-агыг культуларың бүүрүрениң талазы-биле, мал ажилында хөй күш үнер чорудулгаларың механик-заастарының талазы-биле ажилың методун көрүкчүлөргө таныштырар.

Торгу ажилының залында коконнар бүүрүрениң талазы-биле республиканың чедишкениң көргүскөн. Самарканд областың Пушкин аттыг болгаш Молотов аттыг колхозтарыңа холбаштырган материалдар торгу аргың ховоганың оолдарың эки хемгерениң методтарың дугайың чугаалаар. Ында торгу ажилың чартыкчызы, Сталинчы шаңналдың лауреады Хурмат Тишаеваның күш-ажылчы чедип алышкынарың көргүзүрениң улук делгири тускайлап кылган. Тишаеваның аргазы-биле туб ыштың торгу аргың ховоганың оолдарың хемгерин турар. Узбекистаның бүүрү колхозтарының 40 хуузу

ховаган хемгерин өстүрериниң талазы-биле Тишаеваның дүргөн методтарың ажиллап тургаш, күш-ажылды эки организацик хөвөң ажилының болгаш торгу ажилың талазы-биле ажилдарың шыл холбаштырарың хандырган. Янзы-бүүрү культуларың залыңа чылып чорур элевизинериң чыгың черге быжыглап доктадырыңың талазы-биле ажилдап турар чигир-троник совхозтун болгаш Бухара областың Шафранск дуржулга-көргүзүлгө ыяш ажил-агының ажилың. ристиң чаа сорттарың үндүрүп болгаш бүүрүлгө шиттирди кирип турар дуржулгалыг станциязың, сугат чок чер ажилының талазы-биле ажилдап турар Милютинскийн курунениң селекция станциязың ажилың көргүскөн турар.

Кат-чимис ажилының залында Самаркандың селекциялыг кат-чимис станциязыңа холбаштырар көргүзүлгө көрүкчүлөргө сөөктүг болгаш үрүнүң каттарың чаа сорттарың таныштырып көргүзөр, «Кибрай», совхозтун делгезин чүүлдери яблуктарың болгаш өске-даа кат-чимистерин бедик дүжүттүрнү алырың агротехниказы-биле таныштырар. Мурнакчы виноградылар: виноградтар өстүрүлгезиниң мастери Сталинчы шаңналдың лауреады Ризамат Мусамухамедовтун ол-ола областың Ордонжикиде аттыг колхозунун эвено удуртукчузу Аббас Алиевтиң күш-ажылды калбаа-биле көргүзөр. Алиев 3 гектар черин гектар бүүрүндөн 191 центнер эвено ажаап алган.

Каракул ажилының 9 залдары

